

<https://doi.org/10.15407/rksu.38.154>
УДК 027.5/6:930.25:908(477.41-21)

Олена Жам, кандидат історичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник науково-дослідного філіалу «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини», Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (Переяслав, Україна)

ORCID: 0000-0001-6216-5167

E-mail: zham.olena@ukr.net

Юрій Фігурний, кандидат історичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу етнології та історії України Науково-дослідного інституту українознавства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-6463-0920

E-mail: ukr.etnolog_fus@ukr.net

Юлія Лебедева, кандидат історичних наук, старший дослідник, вчений секретар, Національний музей «Київська картинна галерея» (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0003-0628-0309

E-mail: lebedeva-yuliya@ukr.net

ГРОМАДСЬКІ ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ МІСТА ПЕРЕЯСЛАВА ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОСТАНОВ І ЗВІТІВ ПЕРЕЯСЛАВСЬКИХ ПОВІТОВИХ ЗЕМСЬКИХ ЗБОРІВ)

Мета роботи — на основі щорічних постанов і звітів Переяславських повітових земських зборів простежити процес формування громадських публічних бібліотек у повітовому місті Переяславі Полтавської губернії у 2-й пол. XIX — на поч. XX ст. Визначити соціально-культурні передумови їхнього виникнення, специфіку функціонування, роль

Цитування: Жам О., Фігурний Ю., Лебедева Ю. Громадські публічні бібліотеки міста Переяслава Полтавської губернії: становлення та розвиток (за матеріалами постанов і звітів Переяславських повітових земських зборів). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 3 (38). С. 154—172. <https://doi.org/10.15407/rksu.38.154>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

у задоволенні культурно-просвітницьких та науково-інформаційних потреб містян, внесок у розвиток міської бібліотечної мережі зазначеного періоду. Висвітлити активність окремих земських, громадських, церковних діячів повіту з організації бібліотечної справи в місті. **Методологічною основою** роботи є системний підхід, принципи критичного та структурно-системного підходу до джерельної бази. Методи дослідження добиралися відповідно до поставленої мети. Використання методів джерелознавчого аналізу сприяло систематизації первинної інформації (постанов і звітів Переяславських повітових земських зборів), а застосування історико-системного методу дозволило висвітлити окремі сторони заснування, становлення та функціонування публічних бібліотек м. Переяслава та узагальнити отримані результати. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про міські публічні книгозбірні Переяслава 2-ї пол. XIX — поч. XX ст. **Висновки.** Станом на поч. XX ст. у Переяславському повіті Полтавської губернії була створена мережа державних і приватних, публічних і галузевих бібліотек, серед яких провідне місце належало публічним книгозбірням Переяслава. Визначено, що вони стали осередком розвитку бібліотечної справи, духовної культури і культурного життя, просвітницької діяльності міста. Публічні бібліотеки, фондами яких могли користуватися пересічні громадяни, сприяли розвитку і поширенню освіти. Їхніми основними завданнями стали задоволення науково-освітніх запитів читачів, активізація в них прагнення до самоосвіти та читання, до розвитку пізнавальних здібностей. Наголошується на їхній важливості для бібліотечного потенціалу міста. Процес становлення бібліотек свідчить про потребу тогочасного суспільства у книгах.

Ключові слова: Переяслав, громадська бібліотека, Переяславська земська управа, Переяславські повітові земські збори, бібліотечна діяльність, книжковий фонд, Комітет бібліотеки, Микола Олександрович Терлецький.

Актуальність теми дослідження. Бібліотеки відіграють важливу роль в інтелектуальному та духовному збагаченні суспільства, від них значною мірою залежить рівень його культури, політичного та соціального буття. Вивчення становлення й розвитку бібліотечної мережі дає можливість поглиблено осмислити її типові й відмінні риси на кожному історичному етапі розвитку суспільства, виявити локальні особливості, основні закономірності становлення й функціонування, вплив на загальнокультурний рівень населення, а також дозволяє засвоїти й урахувати в майбутньому досвід їхньої діяльності.

Особливим періодом розвитку вітчизняної бібліотечної справи була 2-га пол. XIX — поч. XX ст. — час, коли принципово змінилася структура бібліотечного середовища, суттєвих змін зазнала бібліотечна система (започатковано мережу бібліотек різних типів і видів, формувалися їхні книгозбірні). У зв'язку із зазначеним спостерігається підвищена зацікавленість широкого кола фахівців до вивчення бібліотечної справи цієї доби.

Бібліотечна справа Переяслава становить інтерес для дослідників питань історико-культурного розвитку міста, а також з точки зору відтворення цілісної картини розвитку бібліотечної мережі Переяславського повіту, Полтавської губернії і країни в цілому досліджуваного періоду. Звідси — розробка задекларованої проблеми є одним з актуальних завдань сучасних

краєзнавства та бібліотекознавства. Усе це зумовило проведення наукового дослідження, спрямованого на комплексний аналіз бібліотечної мережі Переяслава й Переяславського повіту. Оскільки бібліотечна система Переяславського повіту включала бібліотеки різних типів і видів, охарактеризувати діяльність яких в одній статті неможливо, розглянемо їх за окремими групами. Ця стаття присвячена публічним бібліотекам і спеціальним бібліотекам для земських службовців, яким належало провідне місце в розгалуженій бібліотечній мережі Переяславського повіту.

Аналіз досліджень і публікацій. Попри те, що питання становлення і розвитку бібліотечної справи України й окремих книгозбірень привертали увагу багатьох дослідників, історія бібліотек міста Переяслава досі не була об'єктом систематичного та всебічного вивчення. Слід засвідчити не лише відсутність наукових праць узагальнюючого характеру, присвячених комплексному вивченню історії функціонування публічних бібліотек у Переяславі, а й те, що в історико-краєзнавчих студіях книгозбірні згадуються лише побіжно.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні історії формування мережі публічних (платних) бібліотек і спеціальних бібліотек для земських службовців у повітовому місті Переяславі Полтавської губернії на тлі основних тенденцій та активних процесів розвитку бібліотечної справи в 2-й пол. XIX ст.

Виклад основного матеріалу. Історія створення й розвитку бібліотек є важливою складовою загального соціально-історичного розвитку суспільства на різних історичних етапах, зокрема у 2-й пол. XIX — на поч. XX ст.

Розпочаті в 60-х роках XIX ст. реформи (освітня, земська, міського самоврядування) поступово торкнулися всіх сфер життя, включаючи культурно-освітні галузі. У тому числі відкрилися нові можливості для формування мережі бібліотек як осередків культури та освіти. Для цієї доби було характерним зростання громадської ініціативи в галузі бібліотечної справи. Прогресивні представники інтелігенції, дворянства, купецтва, міські органи самоврядування, земства, благодійні організації, товариства, благодійні й громадські зібрання, церковні братства започатковували публічні бібліотеки, доступні для всіх користувачів. Активна діяльність комітетів, підтримка субсидіями з боку земств, благодійних товариств, комерційних установ і приватних осіб сприяли створенню розгалуженої мережі бібліотек різного цільового призначення (спеціальних, публічних, наукових).

Бібліотечна діяльність Переяславського повіту, як і всієї країни, в досліджуваній період розвивалася в декількох напрямках. Перший передбачав розвиток мережі публічних (платних) бібліотек і спеціальних бібліотек для земських службовців; другий — відкриття учительських центральних бібліотек при повітових училищах, а при шкільних бібліотеках — спеціальних навчальних відділів для вчителів; третій — організацію безплатних народних бібліотек і читалень.

Спершу охарактеризуємо публічні (платні) бібліотеки та спеціальні бібліотеки для земських службовців, які становлять окремих напрям бібліотечної діяльності Переяславського повіту. У наступних студіях розглянемо інші групи книгозбірень м. Переяслава й повіту. Кінцева мета нашого дослідження передбачає узагальнення відомостей про різні групи книгозбірень Переяслава й Переяславського повіту та визначення основних закономірностей розвитку бібліотечної мережі регіону.

Розглядати процес формування мережі публічних бібліотек у м. Переяславі Полтавської губернії розпочнемо з нагадування, що започаткування громадських бібліотек у містах Російської імперії пов'язують з іменем голови Вільного економічного товариства (ВЕТ) М.С. Мордвінова, який у 1830 р. запропонував створити бібліотеки, в яких усі без винятку мешканці могли б користуватися періодичними виданнями та книгами з різних галузей знань, з наданням пріоритету виданням краєзнавчого спрямування. На пропозицію М.С. Мордвінова Міністерство внутрішніх справ розіслало губернаторам циркуляр, датований 5 (17) липня 1830 р., з приписом скликати наради з представників дворянства, купецтва і загалом ревнителів просвіти, щоб спільно з ними відшукати кошти для заснування бібліотек. Своєю чергою, Вільне економічне товариство зобов'язувалося передавати до цих бібліотек по два примірники всіх виданих ним книг. Ініціатива була зустрінута схвально. У губернських містах губернатори разом із предводителями дворянства, директорами гімназій та духовним відомством долучилися до вирішення питань щодо створення публічних бібліотек. Міністерство внутрішніх справ зобов'язало всі видавництва імперії відправляти до таких бібліотек примірники всіх видань, що друкувалися казенним коштом. На території України громадські бібліотеки були створені в шести губернських містах [25].

З другої половини 1860-х років розпочалася нова хвиля створення громадських публічних бібліотек у губернських і повітових містах. До Переяслава вона докотилася на початку 70-х років XIX ст. і була пов'язана з громадськими ініціативами та діяльністю земств. У багатогранній роботі земств значне місце посідали заходи освітнього та просвітницького характеру серед населення, в тому числі в бібліотечній сфері. Головним своїм завданням земства вважали забезпечення жителів повіту можливістю відвідувати бібліотеки та отримувати необхідні для навчання й самоосвіти книги та періодичні видання.

Станом на поч. XX ст. у Переяславі почали діяти три публічні бібліотеки: Переяславська громадська бібліотека (1873), Бібліотека для читання Переяславського міського товариства (1889), Переяславська бібліотека для земських службовців (1905).

Розпочнемо розгляд з Переяславської громадської бібліотеки загального користування, яка була однією з найзначніших книгозбірень Переяслава досліджуваного періоду.

Історія цієї книгозбірні веде свій відлік з 15 квітня 1873 р. Ідея про відкриття в повітовому місті публічної бібліотеки виникла у священнослужителя Миколи Олександровича Терлецького (1830—1902) на поч. 70-х років ХХ ст. У той час (з 1868 р.) він затверджений на посаді смотрителя Переяславського духовного училища та призначений настоятелем Успенського собору м. Переяслав з уведенням у сан протоієрея. Облаштував приміщення Переяславського духовного училища, домігся піднесення на належний рівень викладацького та виховного процесів, ініціював відкриття при училищі товариства допомоги бідним учням. У 1879 р. очолив комітет з будівництва в м. Переяславі нового Успенського храму. Неодноразово обирався депутатом епархіальних з'їздів, депутатом Переяславської міської думи та Переяславських земських зборів від духовного відомства, членом правління попечительства про бідних. Опублікував у «Полтавських епархіальних відомостях» низку праць богословського та історико-краєзнавчого характеру [8].

На посаді керівника Переяславського духовного училища М.О. Терлецький особисто опікувався відкритою при навчальному закладі бібліотекою й спільно з іншими прогресивно налаштованими представниками місцевої громади мріяв про створення в місті громадської публічної бібліотеки, послугами якої могли б користуватися всі містяни. Невдовзі, у 1873 р., така бібліотека була започаткована під назвою Переяславська громадська бібліотека. М.О. Терлецький став не лише її фундатором, а й головою її Ради (Комітету).

Те, що саме М.О. Терлецький очолив Переяславську громадську бібліотеку, — не випадковість. Згідно із законом від 12 липня 1867 р. всі міські і громадські публічні бібліотеки були передані з Міністерства народної освіти у відання Міністерства внутрішніх справ і підпорядковані Головному управлінню у справах друку. Разом з тим зберігся нагляд за бібліотеками з боку Міністерства освіти. До комітетів міських і громадських бібліотек мали обов'язково входити директори гімназій (в містах, де були гімназії) або смотрителі повітових училищ (у повітових містах). Дослівно: «директорам городських гімназій и штатным смотрителям уездных училищ в уездных городах состоять непременно членами комитетов библиотек и управляющими городских и городских библиотек» [27, с. 27]. З 1871 р. контролювати діяльність публічних бібліотек доручається ще й духовному відомству: до складу опікунських комітетів бібліотек вводяться ректори духовних семінарій і смотрителі духовних училищ. Ці заходи були спрямовані на те, щоб керівники повітових училищ і гімназій наглядали за читанням учнів, а також на перешкоджання розширенню мережі публічних бібліотек у сільській місцевості, оскільки виключали можливість їх відкриття в населених пунктах, де не було училищ [28].

Переяславська громадська бібліотека започаткувала свою діяльність за рішенням Переяславських повітових земських зборів ІХ скликання 15 квіт-

ня 1873 р. як безплатна народна бібліотека-читальня. Спершу планувалося, що бібліотека займатиме 1—2 кімнати при Земській управі. Проте будинок земства був невеликим і потребував капітального ремонту. Передбачалося, що після ремонту й добудови другого дерев'яного поверху знайдеться приміщення під книгозбірню. Але Переяславські повітові земські збори Х скликання в 1874 р. постановили, що недоцільно вкладати кошти в ремонт старого аварійного будинку, краще подбати про спорудження нового [18, с. 6]. За таких обставин голова Комітету бібліотеки М.О. Терлецький звернувся в міську думу з проханням про виділення під бібліотеку приміщення в одній з будівель, які належали місту, або призначення субсидії для оренди іншого належного приміщення. У відповідь на це звернення Переяславська міська Управа постановила надати Комітету бібліотеки в тимчасове безоплатне користування невелику кімнату в одному з будинків, що перебували на балансі міста (його адресу встановити не вдалося). Також Управа заявила про намір сприяти комплектуванню міської книгозбірні необхідними виданнями.

Про початковий період функціонування Переяславської громадської бібліотеки відомо небагато. Вона діяла на підставі власного Статуту, затвердженого міністром внутрішніх справ О.Є. Тімашевим у 1873 р. (дата затвердження Статуту бібліотеки вважалася днем її офіційного відкриття).

Справами книгозбірні займалося її правління (Комітет, Рада). До його складу традиційно входили представники міської адміністрації, земських органів й опікуни (особи, які донатили благодійні внески («пожертви») на утримання бібліотеки) [7, с. 223]. Відповідно, й фінансування здійснювалося переважно із цих джерел. Члени правління, що складалося з трьох і більше осіб, обиралися на чергових зборах засновників закладу терміном на 1—2 роки (одночасно обиралися кандидати для заміни членів, які вибули). Комітет обирав зі своїх членів голову, секретаря, скарбника. До обов'язків Комітету входили: розпорядження коштами, пошук і оренда приміщення, прийом нових членів, складання переліку книг і періодичних видань для поповнення бібліотечного фонду (спільно з бібліотекарем), підготовка річних звітів і кошторисів, скликання загальних зборів та виконання їх рішень [28, с. 38]. Першим головою Комітету Переяславської громадської бібліотеки став М.О. Терлецький, який опікувався нею впродовж 19 років, з 1873 р. по 1902 р.

Послугами книгозбірні мали право користуватися всі охочі: в читальному залі безкоштовно, а поза ним, наприклад, вдома, за певну плату — «читацький збір». Для цього необхідно було придбати читацький квиток (абонемент) на рік, півроку, квартал або місяць. Гроші за право користуватися бібліотечним фондом вносилися на початку передплати. Річні передплатники могли вносити абонементу поступово, але не пізніше, як за два місяці після початку передплати. Кожен передплатник отримував від бібліотеки підписну книжку, яку мав зберігати до кінця терміну дії передплати.

Вартість читацького абонементу залежала від терміну його дії та від розряду, до якого належав той чи інший читач. Так, читачі 1-го розряду і члени Товариства книголюбів сплачували 10 крб на рік, 2-го — 7,50 крб, 3-го — 5 крб, 4-го — 3 крб (з 1900 р. — 2,50 крб). Абонентська плата могла вноситися й помісячно. У такому разі читачі 1-го розряду вносили 1 крб, 2-го — 75 коп., 3-го — 50 коп., 4-го — 30 коп. [12, с. 144].

Цікаво, що вартість абонементу та розряди читачів лишалися незмінними включно до 1916 р. За винятком абонентної плати 4-го розряду: з 1873 р. по 1900 р. вона становила 3 крб, потім була знижена до 2 крб 50 коп. Читацький збір став основним джерелом доходу бібліотеки. Згадки про те, яким був річний прибуток книгозбірні, відсутні. Орієнтовно, він мав складати 150—250 крб. Наприклад, відомо, що станом на 1900 р. абонентів у бібліотеці налічувалося 47 [9, с. 159—160]. При середній вартості абонементу в 40 коп. на місяць, за нашими підрахунками, 47 абонентів мали б сплачувати 18 крб 80 коп. щомісяця або ж 225 крб 60 коп. на рік. У 1904 р. налічувалося вже 52 абоненти, які могли принести бібліотеці щомісячного прибутку на суму 20 крб 80 коп. або ж 249 крб 60 коп. за рік. Попри те, що користування бібліотечним фондом було платним і бібліотека мала власні кошти, час від часу книгозбірня зверталася за фінансовою допомогою до міської влади. У відповідь отримувала щорічну фінансову допомогу (від 70 до 150 крб) на оренду приміщення, його опалення, поповнення бібліотечного фонду та ін.

Детальних відомостей про кількість постійних членів («передплатників») Переяславської громадської бібліотеки виявити не вдалося. У будь-якому випадку земська документація їх не містить. За даними довідкового видання «Пам'ятна книжка Полтавської губернії на 1892 рік», у поточному році Переяславська громадська бібліотека мала 44 передплатники, з них 14 осіб — 1-го розряду, 2 особи — 2-го, 15 осіб — 3-го, 13 осіб — 4-го [12, с. 144]. За рік усі передплатники бібліотеки зробили внесків на суму 169 крб, з яких 140 крб — читачі 1-го розряду, 15 крб — 2-го, 75 крб — 3-го та 39 крб — 4-го (підрахунки наші).

Уже від перших днів свого функціонування бібліотека стала достатньо прогресивним закладом міста, осередком його культурного життя й самоосвіти. Основу її фонду становили універсальні видання з різних галузей знань, художня література, періодичні видання (журнали й газети). Згідно з популярним за тих часів виданням Л.Б. Хавкіної «Керівництво для невеликих бібліотек» (1911), підбір книг для бібліотеки мав першочергове значення: «Книги ці її сутність, її організм, і необхідно піклуватися, щоб цей організм був здоровим, квітучим, а не кволим і чахлим, щоб він правильно зростав і не зупинявся в розвитку» [27, с. 56].

Яким був видовий та тематичний склад фонду Переяславської громадської бібліотеки, встановити не вдалося. Проте є підстави вважати, що він

був типовим і відповідав вимогам тогочасних нормативних актів, серед яких, зокрема, такі: «Тимчасові правила з цензури» (від 12 травня 1862 р.), «Тимчасові правила про цензуру і друк» (від 6 квітня 1865 р.), нові «Тимчасові правила про друк» (від 27 серпня 1882 р.), положення «Про тимчасові міри по відношенню до відкриття й утримання публічних бібліотек і кабінетів для читання» (від 5 січня 1884 р.), «Правила про безкоштовні народні читальні і порядок нагляду за ними» (від 15 вересня 1890 р.), «Тимчасові правила про друковані видання» (від 24 листопада 1905 р.) та ін. Вони, зокрема, дозволяли складати списки видань, заборонених для використання в публічних бібліотеках і громадських читальнях [10, с. 3]. З 1884 р. міністерство внутрішніх справ почало видавати «Алфавітні списки друкованих видань, які не повинні бути допущені до обігу в публічних бібліотеках і громадських читальнях» [2; 3]. У 1892 р. було опубліковано список періодичних видань, допущених у народні бібліотеки [28].

Фонди типової публічної бібліотеки були представлені релігійно-моральною літературою, книгами з історії, педагогіки, природознавства, основ сільськогосподарської діяльності та промислового виробництва, офіційними довідниковими виданнями, белетристикою. Часто до книгозбірень потрапляли особисті зібрання книг та періодики їхніх засновників, що не суперечили цензурі. Це не видається дивним, адже складання переліку книг і періодичних видань для поповнення бібліотечного фонду входило в обов'язки Комітету бібліотеки. З огляду на те, що до складу Комітету Переяславської громадської бібліотеки входили особи, які мали власні видавництва, логічно припустити, що вони їх передавали до своєї книгозбірні.

Яким був у чисельному відношенні початковий книжковий фонд Переяславської громадської бібліотеки, невідомо. Станом на 1892 р. він нараховував 740 томів з 617 найменувань, на 1900 р. — зріс до 2933 книг, на 1904 р. — до 3038 примірників [9, с. 159]. У 1907 р. чисельність видань у книгозбірні скоротилася до 2933 примірників [25, с. 15]. Для порівняння: книжковий фонд переважної більшості тогочасних публічних бібліотек не перевищував 5 тисяч примірників [4].

Протягом усього періоду свого функціонування Переяславська громадська бібліотека, не маючи власного приміщення, розміщувалася в орендованих будівлях. Зазвичай це були кімнати невеликого розміру, не пристосовані для зберігання книг та приймання відвідувачів. Упродовж п'ятнадцяти років завідувач справами громадської бібліотеки М.О. Терлецький звертався до Переяславської міської Управи з проханням виділити більш просторе приміщення для книгозбірні, але отримував відмову — то через відсутність вільних площ, то через брак фінансування. Неодноразово поставало й питання щодо необхідності будівництва для Переяславської громадської бібліотеки окремого спеціального приміщення. Однак з багатьох причин відповідне рішення не було прийняте й ця ідея лишалася нереалізованою.

25 листопада 1888 р. був уведений в експлуатацію новий будинок земства — кам'яна двоповерхова споруда, розташована в центральній частині міста. Багато організацій та установ сподівалися отримати в ній приміщення в постійне користування або в оренду. Комітет Переяславської громадської бібліотеки також звернувся до Переяславських земських зборів із проханням виділити приміщення для бібліотеки в будинку земства, мотивуючи клопотання тим, що серед користувачів («передплатників») громадської бібліотеки були особи, які проживають у селах повіту, тому бібліотека потрібна не лише для міста, а й для всього повіту.

Подібні звернення до Переяславських земських зборів від Комітету бібліотеки надходили щороку. У нашому розпорядженні є одне з них, датоване 15 грудням 1892 р., під № 16, яке підготував М.О. Терлецький. Наведемо його текст мовою оригіналу, щоб надати краще уявлення про стиль і манеру спілкування автора листа: «Для помещения Переяславской общественной библиотеки, учреждённой ещё в 1873 году, городским управлением отведена была небольшая комната в городском доме. Хотя и в первые годы, после открытия библиотеки, замечалось, что помещение, отведённое для неё, неудобно и по величине не соответствует своему назначению, но тогда с этим неудобством ещё можно было мириться, так как библиотека вначале состояла из небольшого количества книг. С течением времени число книг общественной библиотеки увеличилось, и в настоящее время в библиотечной комнате не оказывается уже места для вновь поступающих книг. Вследствие этого комитет, заведующий делами общественной библиотеки, обращался в Городскую Управу с просьбой: дать для помещения другую, более просторную комнату; Управа, при всей своей готовности оказать поддержку библиотеке, не могла удовлетворить просьбу комитета за неимением в городском доме свободных комнат. При таких обстоятельствах комитет честь имеет обратиться в Переяславское земское Собрание с покорнейшею просьбою, не найдёт ли оно возможным отвести для общественной библиотеки помещение в Переяславском земском доме, приняв во внимание, что в числе подписчиков общественной библиотеки состояли и состоят некоторые лица, живущие в сёлах Переяславского уезда, и что поэтому библиотека нужна не только для города, но и для уезда. Подлинное подписал председатель комитета, протоиерей Николай Терлецкий» [17, с. 38]. Наведене звернення Комітету міська Управа переадресувала Переяславським надзвичайним повітовим земським зборам, що відбулися 27 лютого 1893 р. Зі свого боку Управа додала такі міркування: «В земському домі є одна вільна кімната, в якій іноді зупиняється губернський технік; ця кімната сполучена з кімнатою, яку нині займає земська дворянська опіка; якщо перемістити канцелярію дворянської опіки у приміщення, яке займає канцелярія військового відомства, в якому також є одна вільна кімната, то вище згадані дві кімнати, на думку Управи, вільно можуть бути викори-

стані під бібліотеку, з тією умовою, що, в разі необхідності для земських потреб, негайно були б звільнені» [17, с. 37].

Забігаючи наперед, зауважимо, що приміщення під Переяславську громадську бібліотеку в будинку земства так і не було виділене. Проте Комітет бібліотеки на чолі з М.О. Терлецьким не втрачав надії й продовжував подавати клопотання про виділення кімнати в земському домі або ж просив виділити дотацію на оренду рівноцінного приміщення. Так, наприклад, у 1898 р. Комітет просив дотацію на оренду приміщення для бібліотеки, але отримав відмову [22, с. 8]. У жовтні 1899 р. Комітет вкотре звернувся до міського голови І.М. Холодного та чергових Переяславських повітових земських зборів XXXV скликання з проханням про надання приміщення для бібліотеки в земському домі або асигнування щорічної виплати в сумі 150 крб на оренду належного приміщення. Під час обговорення цього звернення І.М. Холодний заявив, що місто не може виділити приміщення через його відсутність. На це гласні В.В. Гамалья, Г.М. Яворський та І.І. Тесленко зауважили, що, оскільки бібліотека міська, її зобов'язана субсидувати Переяславська міська Управа. Врешті-решт земські Збори постановили: асигнувати Переяславській громадській бібліотеці 72 крб на оренду приміщення на рік з коштів, які сплачують орендарі приміщень у земському будинку, за умови, що решту суми, 72 крб, виділить Переяславська міська Дума [23, с. 11]. Після цього кілька років поспіль Переяславська громадська бібліотека розміщувалася в орендованому приміщенні, яке оплачували порівну Переяславська міська Дума та Переяславська земська Управа. У 1906 р. Комітет бібліотеки подав клопотання про збільшення щорічного фінансування на оренду приміщення із 72 до 120 крб. Проте позачергові земські Збори 5 червня 1906 р. постановили виділяти бібліотеці щорічну субсидію у розмірі 100 крб для винаймання приватної квартири [20, с. 372].

Після смерті М.О. Терлецького Переяславською громадською бібліотекою опікувався Комітет, головою якого став статський радник Олексій Михайлович Ванчаков (1907). Після нього, в 1913 р., Комітет очолив колезький асесор Костянтин Матвійович Єфімов, на той час — викладач словесності Переяславської чоловічої гімназії. Відомо, що в 1909 р. у місцевій друкарні П.М. Лепського та І.М. Вурмана була видана книга К.М. Єфімова «О значении Н.В. Гоголя в истории русской литературы», примірники якої поповнили фонд бібліотеки [6]. У 1915 р. посада голови Комітету була вакантною [25, с. 15; 14, с. 393]. Завідувачами бібліотеки в різні роки були священник Юхим Верещагін (1873—1904), надвірний радник Олександр Афанасійович Павловський (1904—1913), Ганна Олександрівна Даневіч (1915), Пелагея Макарівна Скрипчинська (1916) [9, с. 159; 13, с. 371; 14, с. 393; 15, с. 304; 16, с. 308].

Як безпосередньо організовувалася робота Переяславської громадської бібліотеки, встановити не вдалося. Проте цей процес мав здійснюватися подібно до інших громадських книгозбірень. Так, наприклад, існували

типів правила щодо користування послугами громадських бібліотек: 1) передплатники всіх розрядів мають право на безоплатне читання газет, журналів, книг у самій бібліотеці, надаючи кожного разу свою підписну книгу; 2) всі інші особи за читання в бібліотеці платять 10 коп. на день; 3) особи, які відвідують читальний кабінет, не мають права голосно розмовляти, шуміти, щоб не заважати іншим читачам. Бібліотека надавала газети і журнали читачам додому погодинно, зазвичай не більше ніж на два тижні. При цьому кількість видань обмежувалася залежно від розряду й становила 1—4 видання. Власники читацьких абонементів могли брати книги та журнали додому безкоштовно, решта читачів платили за цю послугу 10—15 коп. на день, за перетримання вносилися додаткова плата. Бібліотечні книги і журнали мали зберігатися передплатниками в цілості, повертатися в такому вигляді, в якому бралися. У випадку втрати чи псування книги передплатник відшкодував повну її вартість [12, с. 135—136].

Паралельно з відкриттям Переяславської громадської бібліотеки земська влада ініціювала започаткування в місті книжкового складу, який мав підтримувати з нею тісний зв'язок. Через два місяці після відкриття книгозбірні Переяславські повітові земські збори ІХ скликання 19 червня 1873 р. постановили створити при Переяславській повітовій земській управі склад для розпродажу друкованих видань усім бажаним, а також для передавання їх навчальним закладам Переяславського повіту, зокрема народним училищам. Планувалося, що виписуванням книг, їх реалізацією та безкоштовним передаванням навчальним закладам буде опікуватися Переяславська повітова училищна рада. Члену цієї ради П.С. Ілляшенку гласні доручили підготувати перелік книг для бібліотечного складу. Проте полтавський губернатор не затвердив рішення Переяславських повітових земських зборів про відкриття складу книг при земстві й рекомендував повторно розглянути це питання з урахуванням його зауважень. Зокрема, губернатор зауважив, що збори не взяли до уваги те, що відповідно до статті № 25 височайше затвердженої думки Державної Ради про друк створення книжкового складу може бути дозволене лише з дозволу відповідного керівництва. До того ж, повітові збори не зазначили, якими саме книгами буде укомплектовано склад, забуваючи, що існує перелік книг, дозволених міністерством народної освіти для навчальних закладів [18, с. 119]. Чи було відкрито склад книг після зауважень губернатора, невідомо. Ймовірно, ні, адже й через двадцять років потому повітове земство переймалося створенням складу книг. Так, 13 грудня 1905 р. на Переяславських позачергових повітових земських зборах ХІІ скликання обговорювалося питання організації продажу населенню книг за посередництва земства. Зокрема, голова Управи зауважив, що «з кожним роком збільшується попит на дешеві видання, особливо в сільській місцевості. Дрібні торгівці вловили цей попит і пропонують сільському населенню на базарах, ярмарках, у крамницях дійсно

дешеві, але нікуди негодні видання Ситіна, Сойкіна і К° — сонники, казки та інші лубочні за змістом видання, які не розвивають народ, а навпаки затемняють. Земство має йти на допомогу селу у справі поширення книг, і, на думку Управи, найкращим способом у цій справі буде поширення книг через земських книгонош, за прикладом Саратовського земства, або через візників, які будуть розвозити й продавати книги на ярмарках і базарах за прикладом Миргородського земства. Лише таким способом, на думку Управи, можна забезпечити сільських мешканців якісним матеріалом для читання. З огляду на це Управа просить Земські Збори асигнувати 250 крб на облаштування продажу книг на ярмарках і базарах у такому розрахунку: 100 крб на виписку книг і 150 крб на зарплату особі, яка буде організовувати торгівлю. А також додатково асигнувати щороку 100 крб на виписку газет і журналів для земських службовців, які спершу надходять у земську повітову Управу й звідти відправлятимуться поштою до місця призначення» [19, с. 278—279]. Наведеними аргументами повітова земська Управа доводила нагальну потребу у відкритті складу книг при земському домі для продажу їх населенню. Прототипом мав стати Золотоніський земський склад книг та письмового приладдя, відкритий 30 серпня 1895 р. відповідно до рішення Золотоніських повітових земських зборів з метою забезпечення повітових земських шкіл необхідними примірниками книг, наочними посібниками та письмовим приладдям за готівковим розрахунком або у кредит [5, с. 23].

Ще одна громадська бібліотека загального користування в Переяславі функціонувала з 1889 р. при земському домі під назвою Бібліотека для читання Переяславського міського товариства. А вже наступного року довідкові видання, зокрема «Адрес-календар і довідникова книжка Полтавської губернії на 1890 р.», згадали її серед найбільших книгозбірень міста поруч із «Громадською бібліотекою» (1873) та книжковою крамницею купця Макара Холодного [1, с. 65]. Матеріальне забезпечення цієї книгозбірні, формування й поповнення її фондів брала на себе Переяславська повітова земська управа, яка від початку земських реформ виділяла невеликі, але стабільні асигнування на розвиток бібліотечної справи в повіті. Так, наприклад, у 1908 р. бібліотека отримала дотацію від Переяславської повітової земської управи в розмірі 100 крб [11, с. 70]. Користуватися бібліотекою безкоштовно могли земські службовці, представники інтелігенції (вчителі, лікарі), пересічні містяни.

Якими виданнями була укомплектована згадана книгозбірня, невідомо. У земській діловій документації наявна єдина згадка щодо неї — про випикування в 1898 р. клопотанням Переяславської земської управи для цієї бібліотеки одного примірника видання «Початкове народне училище». На його придбання Переяславські повітові земські збори XXXIV скликання виділили 25 крб з кошторисних лишків 1898 р. [21, с. 15].

У 1905 р. при земському домі за рішенням Переяславських повітових земських зборів ХІІ скликання була започаткована ще одна книгозбірня — «Переяславська бібліотека для земських службовців». Мету її створення місцева влада окреслила так: «Переяславська земська Управа, усвідомлюючи повну беспорядність своїх службовців у задоволенні своїх духовних потреб, вирішила прийти їм на допомогу організацією бібліотеки з поточної преси. Вчитель, фельдшер, які працюють у глухих куточках повіту і мають невисоку платню, не мають можливостей випусувати журнали. Після створення бібліотеки земські службовці зможуть отримувати журнали з Управи поштою» [19, с. 279]. Обговорюючи доцільність створення Переяславської бібліотеки для земських службовців, гласні зазначили, що доступ до періодичних видань (газет, журналів) для місцевих чиновників вкрай утруднений, оскільки жодна з міських бібліотек не має їх у достатній кількості. Між тим саме періодика є джерелом найсвіжішої інформації. На випусування газет і журналів Переяславські земські збори на прохання Переяславської земської Управи вирішили асигнувати щорічно по 100 крб [19, с. 279]. Окрім різного роду видань та періодики при бібліотеці зберігалися матеріали земського діловодства (протоколи засідань земських зборів, доповіді та звіти земської Управи, щорічні фінансові звіти та інші нормативні документи) [24, с. 26]. Принагідно згадаємо, що так зване «земське діловодство» («Журнали», «Постанови», «Зведення постанов», «Звіти» розпорядчого органу Переяславського земства — Переяславських повітових земських зборів) видавала друкарня П.М. Лепського та І.М. Вурмана в Переяславі, заснована 30 жовтня 1884 р. З 1885 р. власники друкарні постійно отримували замовлення на публікацію звітних матеріалів Переяславського земства. До 1885 р. їх видавали у друкарнях М. Пігуренка (Полтава) або Г.Т. Корчака-Новицького (Київ). Окрім матеріалів Переяславського земства, до асортименту книжкової продукції друкарні П.М. Лепського та І.М. Вурмана входило багато інших наукових та науково-популярних видань, які теж були представлені в «Переяславській бібліотеці для земських службовців» та інших книгозбірнях міста [5, с. 198—199]. З 6 грудня 1910 р. у Переяславі почала функціонувати ще одна друкарня, співвласником якої став лікар Я.С. Шефтель, засновник восьмикласного приватного комерційного училища. Яку продукцію тут друкували, нам не відомо, але можемо припустити, що вона також надходила до місцевих книгозбірень.

Стосовно «Переяславської бібліотеки для земських службовців» значимо, що вона розміщувалася в невеликій кімнаті земського дому. Відомо, що з часом у ній накопичилося чимало різних видань, постанов і звітів, тому книгозбірня потребувала впорядкування і виділення спеціального окремого приміщення. Проте його так і не було виділене, оскільки «колись розкішна по кількості світла, чистоті повітря та іншим зручностям споруда Переяславського земства стала занадто тісною і переста-

ла задовольняти навіть мінімальні потреби земської Управи», зокрема й бібліотеки [24, с. 26].

Наукова новизна обумовлена тим, що на основі залучення широкого кола джерел досліджено питання розвитку бібліотечної мережі Переяславського повіту 2-ї пол. XIX — поч. XX ст. Зокрема, вперше здійснено комплексний аналіз процесу формування громадських публічних бібліотек у м. Переяславі Полтавської губернії задекларованого періоду.

Висновки. Отже, аналіз постанов та звітів Переяславських повітових земських зборів та окремих праць довідкового характеру дозволив стверджувати, що громадські публічні бібліотеки посідали важливе місце у бібліотечній мережі м. Переяслава. Кожна з досліджуваних публічних бібліотек Переяслава пройшла власний шлях становлення й розвитку, мала різні категорії читачів та відіграла певну роль у підвищенні культурно-освітнього рівня місцевого населення. Бібліотеки були відкриті земськими та міськими органами влади й функціонували за рахунок відрахувань незначних сум з міських доходів, добровільних пожертв та членських внесків читачів. На їхнє створення вплинула низка позитивних зрушень, що відбулися в соціально-економічному, політичному та культурному житті країни у результаті проведення земських реформ (освітньої, земської, міського самоврядування) в 60-х роках XIX ст. Їхня діяльність, незважаючи на низку недоліків (недостатнє та непостійне фінансування, відсутність власних пристосованих приміщень, проблеми з книгопостачанням, обмеження фондів каталогом дозволеної літератури), позитивно вплинула на підвищення освітнього та культурного рівня місцевого населення.

Результати дослідження не вичерпують усіх аспектів окресленої проблеми. Для відтворення цілісної картини стану бібліотечної справи зазначеного регіону подальшого вивчення потребують історико-книгознавчі, бібліотекознавчі, бібліографічні напрями діяльності інших категорій книгозбірень (світських і духовних навчальних закладів; безплатних народних бібліотек і читалень при волосних правліннях; церковних бібліотек єпархіального відомства; приватних публічних бібліотек).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адрес-календарь и Справочная книжка Полтавской губернии на 1890 год / сост. Д.А. Иваненко, секретарь; Полтавский Губернский Статистический комитет. Полтава: тип. Л. Фришберга, 1890. 366 с.
2. Алфавитный список произведениям печати, которые на основании Высочайшего повеления 5 января 1884 г. не должны быть допускаемы к обращению в публичных библиотеках и общественных читальнях. Санкт-Петербург, 1884. 8 с.
3. Алфавитный указатель произведений печати, запрещённых к обращению в публичных библиотеках и общественных читальнях / сост. в Глав. Управлении по делам печати, по 1 окт. 1903 г. Санкт-Петербург, 1903.

4. Библиотечное дело во второй половине XIX века // URL: <https://studbooks.net/bibliote...>
5. Золотоніський книгодрук (кінець XIX — початок XX століття). Історико-бібліографічне дослідження / за ред. та упоряд. О.З. Силки. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. 232 с.
6. Ефимов К.М. О значении Н.В. Гоголя в истории русской литературы: (Речь, преподавателя словесности Переяславской мужской гимназии, произнесенная 11 апреля на торжественном акте в память 100-летия со дня рождения Н.В. Гоголя). Переяслав: тип. Лепского и Вурмана, 1909. 27 с.
7. Энциклопедический словарь. Санкт-Петербург: Изд. Ф.А. Брокгауз и И.А. Ефрон, 1891. Т. III. С. 220—223.
8. Микола Олександрович Терлецький нар. 14 вересня 1830 пом... URL: <https://uk.rodovid.org>
9. Набок Л. Містобудівний портрет та суспільно-освітній простір повітового Переяслава // Короткий нарис історії Переяслава / А.О. Іваненко та ін.; за гол. ред. О.М. Лукашевича. Переяслав-Хмельницький, 2019. 223 с. (Серія: «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»; вип. 8). С. 134—166.
10. О временных мерах по отношению к открытию и содержанию публичных библиотек и кабинетов для чтения: [Высочайшее повеление от 5.01.1884] // Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3. Санкт-Петербург, 1887. Т. 4. С. 3.
11. Отчёт Переяславской уездной земской управы за 1908 год. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Кубышкина, 1909. 292 с.
12. Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии на 1892 год / сост. Д.А. Иваненко, Секретарь Полтавского Губернского Статистического Комитета. Полтава: Тип. Л. Фринберга, Александров. ул., собств. дом, 1892.
13. Памятная книжка Полтавской губернии на 1913 год. Издание Полтавского губернского статистического комитета. Полтава: Электр. Типо-Литография Губернского Правления, 1913. 446 с.
14. Памятная книжка Полтавской губернии на 1915 год. Издание Полтавского Губернского Статистического Комитета под редакцией члена Комитета исп. обяз. секретаря Н.А. Снецкого. Полтава: Типо-Литография Губернского Правления, 1915. 485 с.
15. Памятная книжка Полтавской губернии на 1916 год. Издание Полтавского Губернского Статистического Комитета под редакцией члена Комитета исп. обяз. секретаря Н.А. Снецкого. Полтава: Типо-Литография Губернского Правления, 1916. 379 с.
16. Полтавский календарь на 1909 год. Издание Полтавского Губернского Статистического Комитета. Полтава: Типо-Литография Губернского Правления, 1909. 421 с.
17. Постановления Переяславского чрезвычайного уездного земского собрания 27 февраля 1893 года. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, 1893. 42 с.
18. Свод постановлений Переяславского уездного земского собрания X-го созыва 1874 г. Полтава: Тип. Пигуренко (в Кругл. переул. за воен. гимназией в собств. доме), 1874. 147 с.
19. Свод постановлений Переяславского очередного уездного земского собрания ХІ созыва в сентябре 1905 года и чрезвычайного земского собрания 13 декабря 1905 года. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Кубышкина, 1906. 284 с.
20. Свод постановлений Переяславского очередного уездного земского собрания ХІІ созыва в сентябре 1906 года и чрезвычайных земских собраний 6 мая и 5 июня 1906 г. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Кубышкина, 1907. 378 с.

21. Свод постановлений Переяславского очередного уездного земского собрания XXXIV созыва в октябре 1898 года и экстренного уездного собрания 19 февраля 1899 г. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Найдиса, 1899. 185 с.
22. Свод постановлений Переяславского очередного уездного земского собрания XXXIV созыва в октябре 1898 года и экстренного уездного собрания 19 февраля 1899 г. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Найдиса, 1899. 185 с.
23. Свод постановлений Переяславского очередного уездного земского собрания XXXV созыва в октябре 1899 года. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Найдиса, 1900. 157 с.
24. Свод постановлений Переяславского очередного земского собрания XXXIX созыва в сентябре 1903 года и экстренного земского собрания 15 июня 1903 года. Переяслав: Тип. Лепского и Вурмана, дом Кубышкина, 1904. 229 с.
25. Справочная книга Полтавской губернии на 1907 год. Полтава: Типо-литография Губернского правления, 1907.
26. Українська бібліотечна енциклопедія // URL: https://ube.nlu.org.ua/article/Губернські_бібліотеки
27. Хавкина Л.Б. Руководство для небольших библиотек: с рис., образцами бланков и алф. указ. Москва: Тип. т-ва И.Д. Сытина, 1911. 132 с.
28. Царское законодательство: Во второй половине XIX... // URL: <https://uchebnikfree.com/tsa...>

Отримано 6 травня 2024 р.

REFERENCES

1. Adres-kalendar i Spravochnaia knizhka Poltavskoi gubernii na 1890 god [Address-calendar and reference book of the Poltava province for 1890] / D.A. Ivanenko. Poltava, 1890. 366 p. [In Russian].
2. Alfavitnyi spisok proizvedeniiam pechati, kotorye na osnovanii Vysochaishego povele-niia 5 ianvaria 1884 g. ne dolzhny byt dopuskaemy k obrashcheniiu v publichnykh biblio-tekakh i obshchestvennykh chitalniakh [Alphabetical list of printed works, which, on the basis of the Imperial order of January 5, 1884, should not be allowed for circulation in public libraries and public reading rooms]. St. Petersburg, 1884. 8 p. [In Russian].
3. Alfavitnyi ukazatel proizvedenii pechati, zapreshchennykh k obrashcheniiu v publichnykh bibliotekakh i obshchestvennykh chitalniakh [Alphabetical index of printed works prohibited from circulation in public libraries and public reading rooms]. St. Petersburg, 1903. [In Russian].
4. Bibliotechnoe delo vo vtoroi polovine XIX veka [Librarianship in the second half of the 19th century]. URL: <https://studbooks.net/bibliote...> [In Russian].
5. Zolotoniskiy knyhodruk (kinets XIX — pochatok XX stolittia). Istoryko-bibliografichne doslidzhennia [Zolotonyskiy book printing (end of the 19th — beginning of the 20th century). Historical and bibliographical research]. Cherkasy, 2012. 232 p. [In Ukrainian].
6. Efimov K.M. O znachenii N.V. Gogolia v istorii russkoi literatury: (Rech prepodavatelia slovesnosti Pereiaslavskoi muzhskoi gimnazii, proiznesennaia 11 apreliia na torzhestven-nom akte v pamiat 100-letiiia so dnia rozhdeniia N.V. Gogolia) [On the significance of N.V. Gogol in the history of Russian literature: (Speech, teacher of literature at the Pereyaslav male gymnasium, delivered on April 11 at a solemn act in memory of the 100th anniversary of the birth of N.V. Gogol)]. Pereiaslav, 1909. 27 p. [In Russian].

7. Entsiklopedicheskii slovar [Encyclopedic Dictionary]. St. Petersburg, 1891. Vol. III, pp. 220—223. [In Russian].
8. Mykola Oleksandrovych Terletskiy nar. 14 veresnia 1830 pom... [Mykola Oleksandrovych Terletskiy was born on September 14, 1830, and died...]. Retrieved from: <https://uk.rodovid.org> >... [In Ukrainian].
9. Nabok L. Mistobudivnyi portret ta suspilno-osvitnii prostir povitovoho Pereiaslava // Kоротkyi narys istorii Pereiaslava [Town planning portrait and social and educational space of Pereiaslav district]. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2019. 223 p. Pp. 134—166. [In Ukrainian].
10. O vremennykh merakh po otnosheniiu k otkrytiiu i sodержaniuu publichnykh bibliotek i kabinetov dlia chteniia: Vysochaishee povelenie ot 5.01.1884. [On temporary measures in relation to the opening and maintenance of public libraries and reading rooms: The highest command of January 05, 1884]. St. Petersburg, 1887. Vol. 4, p. 3. [In Russian].
11. Otchet Pereiaslavskoi uездnoi zemskoi upravy za 1908 god [Report of the Pereiaslav uyezd zemstvo council for 1908]. Pereiaslav, 1909. 292 p.
12. Pamiatnaia knizhka i adres-kalendar Poltavskoi gubernii na 1892 god [Commemorative book of the Poltava province for 1892]. Poltava, 1892. [In Russian].
13. Pamiatnaia knizhka Poltavskoi gubernii na 1913 god [Commemorative book of the Poltava province for 1913]. Poltava, 1913. 446 p. [In Russian].
14. Pamiatnaia knizhka Poltavskoi gubernii na 1915 god [Commemorative book of the Poltava province for 1915]. Poltava, 1915. 485 p. [In Russian].
15. Pamiatnaia knizhka Poltavskoi gubernii na 1916 god [Commemorative book of the Poltava province for 1916]. Poltava, 1916. 379 p. [In Russian].
16. Poltavskii kalendar na 1909 god [Poltava calendar for 1909]. Poltava, 1909. 421 p. [In Russian].
17. Postanovleniia Pereiaslavskogo chrezvychainogo uездного zemskogo sobraniia 27 fevralia 1893 goda [Decrees of the Pereiaslavsky Extraordinary District Zemstvo Assembly of February 27, 1893]. Pereiaslav, 1893. 42 p. [In Russian].
18. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo uездного zemskogo sobraniia X-go sozyva 1874 g. [A set of resolutions of the Pereiaslav district zemstvo assembly of the Xth convocation of 1874]. Poltava, 1874. 147 p. [In Russian].
19. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo ocheredного uездного zemskogo sobraniia XLI sozyva v sentiabre 1905 goda i chrezvychainogo zemskogo sobraniia 13 dekabria 1905 goda [A set of resolutions of the Pereiaslav regular county zemstvo assembly XLI convocation in September 1905 and the extraordinary zemstvo assembly on December 13, 1905]. Pereiaslav, 1906. 284 p. [In Russian].
20. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo ocheredного uездного zemskogo sobraniia XLII sozyva v sentiabre 1906 goda i Chrezvychainykh Zemskikh Sobranii 6-go maia i 25 iunია 1906 g. [A set of resolutions of the Pereiaslav regular county zemstvo assembly of the XLII convocation in September 1906 and the Extraordinary Zemsky Assemblies on May 6 and June 25, 1906]. Pereiaslav, 1907. 378 p. [In Russian].
21. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo ocheredного uездного zemskogo sobraniia XXXIV sozyva v oktjabre 1898 goda i ekstremного uездного sobraniia 19 fevralia 1899 g. [A set of resolutions of the Pereiaslav regular county zemstvo assembly of the XXXIV convocation in October 1898 and an emergency county assembly on February 19, 1899]. Pereiaslav, 1899. 185 p. [In Russian].
22. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo ocheredного uездного zemskogo sobraniia XXXIV sozyva v oktjabre 1898 goda i ekstremного uездного sobraniia 19 fevralia 1899 g. [A set of

- resolutions of the Pereiaslav regular county zemstvo assembly of the XXXIV convocation in October 1898 and an emergency county assembly on February 19, 1899]. Pereiaslav, 1899. 185 p. [In Russian].
23. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo ocherednogo uездnogo zemskogo sobraniia XXXV sozyva v oktjabre 1899 goda [A set of resolutions of the Pereiaslav regular county zemstvo assembly of the XXXV convocation in October 1899]. Pereiaslav, 1900. 157 p. [In Russian].
 24. Svod postanovlenii Pereiaslavskogo ocherednogo zemskogo sobraniia XXXIX sozyva v sentiabre 1903 goda i Ekstrennogo zemskogo sobraniia 15 iyunia 1903 goda [A set of resolutions of the Pereiaslav regular zemstvo assembly of the XXXIX convocation in September 1903 and the Extraordinary zemstvo assembly on June 15, 1903]. Pereiaslav, 1904. 229 p. [In Russian].
 25. Spravochnaia kniga Poltavskoi gubernii na 1907 god [Reference book of the Poltava province for 1907]. Poltava, 1907. [In Russian].
 26. Ukrainska biblioteczna entsyklopediia [Ukrainian Library Encyclopedia]. Retrieved from: <https://ube.nlu.org.ua/article/Hubernski biblioteky>. [In Ukrainian].
 27. Khavkina L.B. Rukovodstvo dlia nebolshikh bibliotek: s ris., obraztsami blankov i alf. ukaz. [Guide for small libraries: with figures, sample forms and alphabets. decree]. Moscow, 1911. 132 p. [In Russian].
 28. Tsarskoe zakonodatelstvo: Vo vtoroi polovine XIX... [Royal legislation: In the second half of the XIX...]. Retrieved from: <https://uchebnikfree.com/tsa...> [In Russian].

Received on May 6, 2024

Olena Zham

National Historical and Ethnographic Reserve “Pereiaslav” (Pereiaslav, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-6216-5167

E-mail: zham.olena@ukr.net

Yurii Fihurnyi

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-6463-0920

E-mail: ukr.etnolog_fus@ukr.net

Yulia Lebedeva

National Museum “Kyiv Art Gallery” (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-0628-0309

E-mail: lebedeva-yuliya@ukr.net

MUNICIPAL PUBLIC LIBRARIES OF PEREIASLAV TOWN,
POLTAVA GOVERNORATE: FORMATION AND DEVELOPMENT
(ACCORDING TO MATERIALS OF RESOLUTIONS AND REPORTS
OF ZEMSTVO ASSEMBLY OF PEREIASLAV COUNTY)

The purpose of the work is to follow the formation process of municipal public libraries in the county town Pereiaslav, Poltava Governorate in the second half of the 19th — at the beginning of the 20th centuries, based on the annual resolutions and reports of the Zemstvo Assembly of Pereiaslav County. To determine the socio-cultural background of their occurrence, the specifics of their functioning, the role in meeting the cultural, educational, scientific and informational needs of the citizens, the contribution to the development of the city library

network of the mentioned period. Highlight the activity of individual zemstvo, public, and church figures of the county in the organization of library affairs in the town. **The methodological basis of the work** is a systematic approach, the principles of a critical and structural-systemic approach to the source base. The research methods were carried out according to objectives. The use of methods of source analysis contributed to the systematization of primary information (resolutions and reports of the Zemstvo Assembly of Pereiaslav County), and the use of historical and system method made it possible to research individual sides of the foundation, formation and functioning of public libraries in Pereiaslav town and summarize the results. **The scientific novelty of this work** is defined by improving knowledge of the town public libraries of Pereiaslav of the second half of the 19th — at the beginning of the 20th centuries. **Conclusions.** A network of state, private, public and branch libraries was created at the beginning of the 20th century in the Pereiaslav County, Poltava Governorate. Libraries of Pereiaslav town held a leading place among them. It was determined that they became the center of the development of the town's library affair, spiritual culture and cultural life, educational activity. Public libraries contributed to the development and the growth of education, their funds could be used by ordinary citizens. Their main task was to satisfy the scientific and educational needs of readers, to develop their desire for self-education and reading, and to develop cognitive abilities. The importance of the library for the town library potential is emphasized. The process of the formation of libraries demonstrates the need for the books of society of that time.

Key words: Pereiaslav, public library, Zemstvo in Pereiaslav, Zemstvo Assembly of Pereiaslav County, library activity, book fond, Library Committee, Mykola Terletskyi.